

Iqtisoslashtirilgan musiqa madaniyati maktab o‘quvchilariga dutor oilasiga mansub ijrochilik mexanizmini takomillashtirish metodi

Robiddin Saloxiddinovch Nurmatov
Navoiy davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Torli cholg‘u asbobi, asosan, O‘zbekiston va uning qo‘shni hududlarida keng tarqalgan bo‘lib, o‘ziga xos ovoz chiqarish imkoniyatlari bilan ajralib turadi. Mazkur maqolada dutor ijrochilik mexanizmini takomillashtirishga qaratilgan zamonaviy metodlar va yondashuvlar tahlil qilinadi. Dutor ijrochiligi jarayonida yuqori mahoratga erishish uchun bir qator metodologik yondashuvlardan foydalanish zarur. Dutor ijrochilik mexanizmini takomillashtirish milliy musiqa merosini saqlab qolish va uni kelajak avlodlarga yetkazish uchun muhim ahamiyatga ega. Yuqorida keltirilgan metodlar va yondashuvlarni amaliyotga joriy etish orqali dutorning texnik va badiiy imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, uning xalqaro maydondagi mavqeini oshirishga erishish mumkin.

Kalit so‘zlar: dutor ijrochilik mexanizmi, texnik va badiiy imkoniyatlar, ijrochilar, metodologik yondashuv, mahorat, metodlar, takomillashtirish

Method of improving the performance mechanism of the dutor family for students of the school of economicized musical culture

Robiddin Saloxiddinovch Nurmatov
Navoi State Pedagogical Institute

Abstract: The stringed instrument is widespread mainly in Uzbekistan and its neighboring regions and is distinguished by its unique sound production capabilities. This article analyzes modern methods and approaches aimed at improving the performance mechanism of the dutor. In order to achieve high skill in the process of dutor performance, it is necessary to use a number of methodological approaches. Improving the performance mechanism of the dutor is important for preserving the national musical heritage and passing it on to future generations. By implementing the above methods and approaches in practice, it is possible to expand the technical and artistic capabilities of the dutor, as well as increase its position in the international arena.

Keywords: dutor performance mechanism, technical and artistic capabilities, performers, methodological approach, skill, methods, improvement

Dutor Markaziy Osiyo xalqlarining boy musiqa merosida alohida o‘rin tutadi. Bu torli cholg‘u asbobi, asosan, O‘zbekiston va uning qo‘shni hududlarida keng tarqalgan bo‘lib, o‘ziga xos ovoz chiqarish imkoniyatlari bilan ajralib turadi. Mazkur maqolada dutor ijrochilik mexanizmini takomillashtirishga qaratilgan zamonaviy metodlar va yondashuvlar tahlil qilinadi.

Dutorning tarixiy o‘rni va zamonaviy ahamiyati. Dutorning kelib chiqishi uzoq asrlarga borib taqaladi. Uning qurilishi, ovoz diapazoni va ijrochilik usullari milliy madaniyatning rivojlanishi jarayonida doimiy ravishda o‘zgarib kelgan. Bugungi kunda dutor faqat an‘anaviy cholg‘u asbobi sifatida emas, balki turli janrlar, jumladan, zamonaviy musiqa ijrochiligida ham keng qo‘llanilmoqda. Shuning uchun dutor ijrochilik mexanizmini takomillashtirish nafaqat milliy musiqa madaniyatini rivojlantirish, balki yosh avlodning qiziqishini oshirish uchun ham muhimdir.

Ijrochilik mexanizmini takomillashtirishning asosiy tamoyillari. Dutor ijrochiligi jarayonida yuqori mahoratga erishish uchun bir qator metodologik yondashuvlardan foydalanish zarur. Quyida asosiy tamoyillar va ularni amalga oshirish usullari keltiriladi:

1. Texnik ko‘nikmalarni rivojlantirish

Mashqlar tizimini shakllantirish: Texnik ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun maxsus mashqlar tizimini joriy etish lozim. Bunga barmoqlar harakatini muvofiqlashtiruvchi va tezlikni oshiruvchi mashqlar kiradi.

Pozitsion ijrochilikni o‘rgatish: Pozitsiyalarni almashtirish texnikasini takomillashtirish ijroda barqarorlik va aniqlikni ta‘minlaydi.

2. Ovoz sifatini oshirish

Torlarni sozlash texnikasini yaxshilash: Ovozning tozaligini ta‘minlash uchun torlarni sozlash va ularning materialiga e‘tibor qaratish zarur.

Chertish texnikasini diversifikatsiya qilish: Chertishning turli usullarini o‘rganish ovoz rang-barangligini ta‘minlaydi.

3. Repertuarni boyitish

An‘anaviy va zamonaviy asarlarni birlashtirish: Repertuarni kengaytirish uchun an‘anaviy kuylarni zamonaviy elementlar bilan boyitish zarur.

Ijrochilarga moslashtirilgan asarlar yaratish: Har bir ijrochining texnik va badiiy imkoniyatlariga mos repertuar tanlash ularga o‘z mahoratlarini to‘liq namoyish etish imkonini beradi.

4. Psixologik tayyorgarlik

Sahna madaniyatini rivojlantirish: Ijrochining sahnada o‘zini erkin his qilishi uning ijrochilik sifatiga bevosita ta‘sir qiladi.

Stressni boshqarish metodlari: Mashg'ulotlarda va chiqishlarda psixologik barqarorlikni ta'minlash uchun maxsus mashqlar joriy etilishi lozim.

Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish

Bugungi kunda texnologiyalar dutor ijrochiligini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega:

1. Audiovizual materiallardan foydalanish

O'quv jarayonida video darslar va interaktiv dasturlarni qo'llash ijro texnikasini tezroq o'zlashtirishga yordam beradi.

2. Elektron dutorlarning joriy etilishi

Elektron dutorlar zamonaviy musiqa janrlarida dutor ovozi o'rnini mustahkamlash imkonini beradi.

3. Onlayn platformalar orqali ta'lim

Onlayn kurslar va ustoz-shogird aloqalarini masofadan tashkil qilish dutor ijrochiligini global darajada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Iqtisoslashtirilgan musiqa madaniyati maktablarida dutor oilasiga mansub asboblarda ijro etish mahoratini oshirish – o'quvchilarni milliy musiqa merosiga bo'lgan hurmatini shakllantirishda va ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Dutor oilasi asboblari ijrosi bo'yicha ta'lim jarayoni nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki musiqiy tuyg'ularni boyitishni ham talab qiladi. Ushbu maqolada dutor oilasiga mansub ijrochilik mexanizmini takomillashtirish bo'yicha asosiy metodlar ko'rib chiqiladi.

Dutor ijrochiligining asosiy tamoyillar. Dutor ijrochiligi nafaqat texnik mahoratni, balki kuy-qo'shiqlardagi milliy xususiyatlarni, ritmik va melodik boylklarni his etishni talab qiladi. Shu sababli, o'quvchilarga quyidagi tamoyillar asosida ta'lim berish zarur:

1. Texnik mahoratni rivojlantirish: O'quvchilarning barmoqlari moslashuvchan va harakatchan bo'lishi uchun maxsus mashqlar va etyudlar bilan shug'ullanish kerak.

2. Cholg'u asbobini to'g'ri ushlab: Dutorni to'g'ri ushlab va to'g'ri chalish texnikasi ijrochilik sifatiga katta ta'sir ko'rsatadi.

3. Musiqiy ifodaning muhimligi: Kuylarning ohangdorligi va hissiy mazmunini to'g'ri yetkazish uchun ijro davomida musiqiy tuyg'ularni rivojlantirish lozim.

Ijrochilik mexanizmini takomillashtirish metodlari

1. Mashqlar va etyudlar bilan ishlash: O'quvchilar texnik mahoratni rivojlantirish uchun dutorga mo'ljallangan maxsus mashqlarni bajarishi kerak. Bu mashqlar barmoqlarni tezkor harakatlantirish, akkordlarni aniq bosish va ohangdorlikni ta'minlashni o'rgatadi.

2. Qo'shiqlarni o'rganish: O'quvchilarni milliy kuy-qo'shiqlar repertuariga kiritish orqali ularning dutorida ijro etish qobiliyatlarini boyitish mumkin. Shu bilan birga, kuylarning tarixi va mazmunini tushuntirish ham ijrochilikni mazmunli qiladi.

3. Yakka tartibda mashg'ulotlar o'tkazish: Har bir o'quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olib, ularga mos mashqlarni tanlash va o'rgatish lozim. Bunda o'quvchining kamchiliklarini aniqlab, ularni bartaraf etish yo'llariga alohida e'tibor qaratiladi.

4. Ritm va tempni his qilish: Dutor ijrochiligi uchun ritmik aniqlik muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, metronomdan foydalanib mashq qilish yoki ritmni ichki his qilishni rivojlantirish tavsiya etiladi.

5. Ijodiy yondashuvni shakllantirish: O'quvchilarni mustaqil ijod qilishga, ya'ni kuylar va kompozitsiyalar yaratishga rag'batlantirish kerak. Bu ularning ijrochilik ko'nikmalarini yangi darajaga olib chiqadi.

Amaliy tavsiyalar

- Mashg'ulotlarni interfaol usulda tashkil qilish, ya'ni zamonaviy texnologiyalar va audiovizual vositalardan foydalanish natijadorlikni oshiradi.

- O'quvchilarga tanlovlar va konsertlarda qatnashish imkoniyatini yaratish orqali ularning sahnada ijro etish mahoratini oshirish mumkin.

- Dutor ijrochiligining nazariy va amaliy jihatlarini uyg'unlashtirish muhimdir. Masalan, kuylarning tarixi va ijrochilik uslublarini birgalikda o'rgatish.

Xulosa qilib shuni aytishni jois deb o'yladikki, dator ijrochilik mexanizmini takomillashtirish milliy musiqa merosini saqlab qolish va uni kelajak avlodlarga yetkazish uchun muhim ahamiyatga ega. Yuqorida keltirilgan metodlar va yondashuvlarni amaliyotga joriy etish orqali dutorning texnik va badiiy imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, uning xalqaro maydondagi mavqeini oshirishga erishish mumkin. Bu esa nafaqat ijrochilar, balki butun jamiyat uchun katta foyda keltiradi. Dutor oilasiga mansub ijrochilik mexanizmini takomillashtirish o'quvchilarning texnik va ijodiy imkoniyatlarini kengaytirib, ularga milliy musiqa madaniyatining boy an'analarni chuqurroq anglash imkonini beradi. Ushbu metodlarni tizimli ravishda qo'llash orqali iqtisoslashtirilgan musiqa madaniyati maktablari o'quvchilarida yuqori darajadagi ijrochilik ko'nikmalarini shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. СС Болта-Зода. Принципы и приложения музыкальной формы. Science and Education 5 (2), 432-438

2. СБ Саидий. Нестандартные психологические структуры и модуляция в педагогике. Science and Education 5 (2), 348-354

3. СС Болта-Зода. Обменное приёмы аккордов семейство субдоминанты и доминанты использование на фортепиано. Science and Education 5 (2), 439-444

4. СБ Саидий. Художественно-педагогическое общение как средство формирования музыкальной мотивации школьников. Science and Education 5 (2), 322-327

5. Саидий, Саид Болта-зода. Адаптивность детей к школе при посещении и непосещении дошкольного учреждения. *Science and education* 4 (5), 1105 - 1112
6. Ропиева, Дурдона Акмаль кизы, Саид Болтазода, Саидий. Технологии формирования и развития вокально-хорового навыка студентов через народные песни. *Science and Education* 4 (2), 1330-1336
7. СБ Саидий. Определения понятий диктанта в теории музыки. *Science and Education* 3 (12), 823-828
8. Саидий, Саид Болта-зода. Бекзод Турсун угли Алиев. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. *Science and Education* 3 (5), 1484-1492
9. Саидий, Саид Болта-зода. Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. *Science and Education* 3 (4), 1605-1611
10. Саидий, Саид Болта-зода. Алиев, Бекзод Турсун угли. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. *Science and Education* 3 (5), 1484-1492
11. Саидий, Саид Болта-зода. Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивная методика обучения жанрам, созданных на народные лады, учащимся музыкальных и художественных школ. *Science and Education scientific journal* 4 (ISSN 2181-0842), 1618
12. Саидий, Саид Болта-зода. Механизмы формирования культуры почитания человеческих ценностей у старшеклассников на основе фольклора в хоре. *Science and Education* 4 (2), 1386-1391
13. Саидий, Саид Болта-зода. Психологические характеристики музыкальных звуков. *Узбекистан* 2 (2), 76-82
14. Ибрагимов, Умид Собиржонович, Саид Болтазода, Саидий. Современные методы формирования техники исполнения студентов на занятиях. *Science and Education* 4 (2), 1234-1239
15. Ропиева, Дурдона Акмаль кизы, Саид Болтазода, Саидий. Технологии формирования и развития вокально-хорового навыка студентов через народные песни. *Science and Education* 4 (2), 1330-1336
16. Саидий, Саид Болта-Зода, Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза ... Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. *Science, and Education* 3 (4), 1605-1611
17. Саидий, Саид Болтазода. О некоторых простейших обобщениях приёмов и методов по музыке общеобразовательной школе. *Science and Education* 3 (8), 196-203

18. Саидий, Саид Болта-Зода, Салимова, Бахринисо Бахромжон кизи. Вариационный подход к построению однородной музыки, размышление идеального подхода к её решению. *Science and Education* 3 (8), 138-144
19. Саидий, Саид Болта-Зода, Рустамов, Азизбек Рустам ўғли. Выработка отдельных музыкальных способностей: ритмического и тембрового слуха. *Science and Education* 3 (8), 151-155
20. Саидий, Саид Болтазода. Сложный принцип формообразования в изоритмическом сложений музыки. *Science and Education* 3 (11), 962-969
21. Саид Болта-Зода, Саидий. Основные направления возбуждения мелкой моторики по направлению музыки. *Science and Education* 3 (10), 582-590
22. Саидий, Саид Болта-Зода. Песни, обработка народных песен и развития мастерства учащихся. *Science and education.* 3 (4), 1200-1205
23. Саидий, Саид Болта – зода. Об эффективном влиянии теории, в создании музыкального произведения. *Science and Education* 3 (12), 864 - 870
24. Саидий, Саид Болта-Зода, Ропиева, Дурдона Акмал кизи. Проблемы совершенствования управления музыкальной деятельностью дошкольного образовательного учреждения. *Science and Education* 3 (8), 183-188
25. Саид Болтазода, Саидий. Эффект образования музыки к системы общеобразовательной школы. *Science and Education* 3 (8), 224-230
26. Саид Болтазода, Саидий, Субхонов, Отабек Адилевич. Основы управления музыкального диктанта по сольфеджио. *Science and Education* 3 (3), 825-830
27. Саидий, Саид Болта-Зода. Обратный сдвиг гармоничный линии в многоголосных произведениях. *Science and Education* 3 (12), 871 -877
28. Саидий, Саид Болта-Зода. Повышение или понижение основных ступеней, знаки альтерации. *Science and Education* 3 (12), 878 - 884
29. Саидий, Саид Болта-Зода. Элементы абстрактной и абсолютной звучании музыкального звука. *Science and Education* 4 (1), 597-603
30. Саидий, Саид Болта-Зода. Теоретическое рассмотрение вероятности совпадения неаккордовых звуков в произведениях. *Science and Education* 4 (1), 556-562